ژیژەك وەك ماركە؟

وەلید عومەر

ئێبینی: لە ژمارە (417، 417، 419،418...هتد)ی ڕۆژنامەی ئاوێنە، مەریوان وریا قانیع چەند ستونێکی لەسەر «سلاڤۆی ژیژەک» بڵاوکردۆتەوە. ئەم یاداشتە کورتەی ئێرە گەشتێکی چکۆلەیە بە بەشی یەکەمی ئەو ستونەدا. بەشەکانی دواتری تا کاتی ئەم یاداشتە بەردەوام بوون و پەیوەندییان پێکەوە هەیە و لەگەڵ تەواوبوونیدا هەوڵدەدەین لەسەری بوەستین. بەشی یەکەم هەڵگری قسەی زۆر و ئەشکالی زۆرە.

دیالەکتیک یەکێکە لە میتۆدە بەناوبانگەکان کە ژیژەك لە هیگڵەوە وەریدەگرێت

سێونی یەکەم، وەرگرتنی کۆمەڵێک ڕسته و کەوانەیە لە کتێبێکەوەو هەڵبژاردنی تەنیا نوسەرێکی ناو ئەو کتێبە کە ناوی «جێرمی گیلبەرت»ـە. کتێبەکە بە ئینگلیزی ئەمەیە(the truth of zizek). ئەم کتێبە نوسینی چەند نوسەرێکە و لە کۆتایی کتێبەکەوە وتارێکی درێژی ژیژەک خۆی تیایە بەم ناونیشانەوە(With Defenders Like These, Who Needs Attackers ?) کە وەڵامی ڕەخنەکانی پێش خۆی دەداتەوە. مەریوان بە مەقاشێکەوە هەندێک ڕستەی ئەم گیلبەرتەی هەڵبژاردووە و چاوی لەو هەموو ئەرگۆمێنت و گفتوگۆ و وەڵامەی باقیی تری کتێبەکە پۆشیوە. ئەمە ئەو شتەیە کە ئەکادیمییەکی وەک مەریوان باشتر دەتوانێت ناوی بنێت: شێواندن!

مەریوان، لەپشتی گیلبەرتەوە پرسیارێکی گیلبەرت دووبارەدەکاتەوە و دەڵێت»ژیژێک بۆ کێ دەنوسێت؟...ئەو «خوێنەرە نمونەییە»ی ژیژێک شتەکانی بۆ دەنوسێت، کەسێک نییە شارەزای ئەو بوارانە بێت، کە ژیژێک تیایاندا دەنوسێت... ئاوێنە-ژ417». ئەم قسانە بە هەمان نەفەس درێژدەبنەوە، بەڵام دەشێت ئەم پرسیارە ڕووبەڕووی کەسی یەکەم و دووەمی پشت پرسیارەکە بکرێنەوە کە: خوێنەری نمونەیی یانی چی؟ ئایا دەکرێت لەڕێگەی دەستەواژەیەکی وەها قەبە و بەتاڵەوە باس لە دەیان جۆری خوێنەر و دەیان ئاستی خوێنەر و دەیان ئەکادیمی و نائەکادیمی بکەین؟ ئایا ئەمە دژی ئەو بۆچوونەی خۆیان نییە کە باس لە تۆتالیتاریزم و گشتاندن دەکەن؟ ئایا ئەمە جۆرێک نییە لەو نکۆڵییە فێتیشیستییەی کە ژیژەک خۆی باسیدەکات: «خۆ باش دەیزانم، بەڵام سەرەڕای ئەمەش هەر دەیکەم»؟. دەشێت تۆزێک گەمژەیی بنوێنین و لێشاوی ئەم پرسیارانە بەم جۆرە درێژبکەینەوە: ئایا خوێنەربوون و نوسەربوون دوالیزمێکی وەها پەتین؟ ئایا فیکر بەم زمانە ڕووکەش و دابەشکارییە سەرەتاییەوە ئیشدەکات؟ ئایا ئەو هەموو تێما و ئایدیا و تەرحە فیکری و فەلسەفییانەی کە ژیژەک لە دەیان کتێبدا وروژاندوویەتی، بە وشەیەکی هەژاری وەک «مارکە» ڕەخنەدەکرێن؟

مەریوان لە لاپەڕە(65-66)ی کتێبەکەوە ئەم قسەیەی تریش دەگوازێتەوە«ئەو شێوازە نوسینەی کە ژیژێک پەیڕەوی دەکات، پەیوەندی بە بوونی ئوسلوب، یان شێوازێکی تایبەتی نوسینەوە نییە، بەڵکو ئاکاری منێکی فوونێکراوی بەناوبانگە». ئەم حوکمە لەو میتۆدە دیالەکتیکییەی ناو نوسینەکانی ژیژەک ئێناگات، کە دەرەنجامی سەیر و تازەی پێ بەرهەمدێنێت. دیالەکتیک یەکێکە لە میتۆدە بەناوبانگەکان کە ژیژەک لە هیگڵەوە وەریدەگرێت. ئەم میتۆدە بەنیسبەت نوسینی کوردییەوە نامۆ و غایبە. بۆ نمونە، ژیژەک لە هەناوی دیاردە و بۆچوونێکەوە دژەکەی دەدۆزێتەوە و دەیخاتە بەردەم پشکنین و دیالۆگ، یان ئەو پنتە نەبینراو و نزمە تەفسیردەکات کە هەندێک جار گشت(کل)ـی پێوە بەندە و ئێمە حیسابی ئەوتۆمان بۆ نەکردووە. لەپاڵ ئەمەشدا ژیژەک بە زاراوە لاکانییەکان ئیشدەکات، کە دیسان دەرەنجامی سەیر و چاوەڕواننەکراو دەخاتە بەردەممان. لەو زاراوانە، ڕیاڵ و ژویسانس و ئۆبێکتی بچوک و ئەوی تری گەورە و فالوس و ئارەزوو و هتد. ئەم زاراوانە ئەو ڕووبەرە عاسی و تاریکەی دونیا و دیاردەکان ڕووناک دەکەنەوە کە بەئاسانی نایانبینین، تەنانەت زۆرجار خوێنەری سەرەتایی بڕوا بە دەرەنجامەکانیشی ناکات. جگە لەوەش ژیژەک هەمیشە جۆرێک لە سەرکێشی دەبەخشێتە نوسینی خۆی، کە پێدەچێت بەلای نوسەرێکی وەک مەریوانەوە جێی سەرسوڕمان بێت. بۆ نمونە، لە کتێبی خێچ ڕوانین(looking awry)دا ژیژەک شێوازێکی تازەی «ڕوانین و بیرکردنەوە و ڕیسک»

ئاقیدەکانەوە. شێوازێک کە بە قسەی ژیژەک خۆی، پێشتر هیگڵ و ڤینگنشتاینیش ئاقیبانکردۆتەوە. ژیژەک ئەم شێوازە ناودەنێت»خێچ ڕوانین». لێرەوە لەو ڕوانینە ڕاستەوڕاست»ە ئەکادیمییە دووردەکەوێتەوە کە یەک ڕوانین و یەک حوکمی سەپێنراویان هەیە بەسەر دیاردەکان و کێشەکاندا و ڕوانینێکی تازە و «خێچ» ئاقیدەکانەوە. لێرەوە ژیژەک دیاردەیەکی باڵا و مونەعالی کەلتوری دێنێت و بەنەنیشت دیاردەیەکی نزم و عەوامەوە دەیخوێنێتەوە. بۆ نمونە شکسپیر و کافکا بەنەنیشت مەک کالۆ و کینگەوە تەفسیر دەکات. ئاوڕدانەوەی ژیژەک لە ژمارەیەکی زۆر چیرۆک و بەرهەمی بازاڕی و دیاردەی سواوی سیاسی و کۆمەڵایەتی، دەرەنجامی تازە و نەبینراوی پێشکەش کردووە. بۆ نمونە ئەخلاقی کانتی دەبەستێتەوە بە ڕۆمانێکی بازاڕیی پڕفرۆشەوە، یان دەگاتە ئەوەی بڵێت»هابەرماس خۆی پۆستمۆدێرنێنە، گەرچی بەشێوازێکی سەیر و ناباو، گەرچی خۆی ئاگای لێی نییە»(خێچ ڕوانین-ل271). دیارە لەم شێوازەدا ژیژەک بەردەوام دەگەڕێتەوە بۆ لاکان{بەداخەوە مەریوان و هەندێک نوسەری تریش لەم دیوە لاکانییەی ژیژەک غافڵن و ڕوونیدەکەنەوە بۆ بوونەوەرێکی سیاسی و ئایدۆلۆژی. ئەمە جگە لەوەی هەڵەیەکی تیۆرییە، ئێنەگەیشتنە لەو زاراوە ئاڵۆزە لاکانییانەش کە بەشدارن لە بۆچوونە سیاسییەکانی ژیژەکدا. داماڵینی ژیژەک لە لاکان، وەک داماڵینی قاوە وایە لە کافایین، یان داماڵینی جەنگە لە کوشتار، یان داماڵینی جگەرەیە لە نیکۆتین. ئەمە دیدی ژیژەک خۆیەتی بۆ کەلتوری پۆستمۆدێرنە ،کە شتەکان لە جەوهەری زیانبەخشیان دادەماڵێت: لێرەشدا جەوهەرە فیکرییە زیانبەخش و سەرکێشەکەی ژیژەک لە ژیژەک دادەماڵرێت}.

مەریوان لە هەمان ستوندا دەنوسێت«...ئەوەی ئەم پیاوە لەسەر لینینی دەڵێت شتێک نییە دەربارەی ئەو لینینە مێژووییی و پراگماتییەی کە زۆربەمان دەیناسین، بەڵکو دروستکردنی بوونەوەرێکی ئەفسانەییە، بوونەوەرێکی ئاک و بێ وێنەیە...». ڕەنگە سادەترین پرسیار کە دوای خوێندنەوەی ئەم چەند دێڕە خۆی قوتبکاتەوە ئەمە بێت: گەر ژیژەک هەمان لینینی مێژوویی دروستبکاتەوە و بەرهەمبێنێتەوە ئیدی چیی بە چی کردووە؟ ئیدی گەڕان بۆ توخمە شۆڕشگێڕییەکانی لینین لەکوێدایە؟ دیارە کە ژیژەک لە هەندێک فیگەردا بۆ ئەگەر و وزەی شۆڕشگێڕی دەگەڕێت و جارێکی تر ڕووخساریان پێدەداتەوە. ئیدی لە لینینەوە بیگرە تا دەگاتە ماو و ڕۆبسپێر و قەشە پۆڵسی مەسیحیەت و خودی مەسیحییەتیش. ژیژەک دوو کتێبی هەیە بەناوی»بۆچی مەسیحیەت ئەوە دێنێت لەپێناویدا شەڕبکەین؟» و «کورتەڵە و بوکەڵە- ناوکە ئینکارەکەی مەسیحییەت» کە هەوڵێکن بۆ بنیاتنانەوەی فیگەرێکی تازە. ئەم هەوڵە لای بادیۆش هەیە، تەنانەت کتێبێکی بادیۆ تایبەتە بە قشە پۆڵس بەناوی»قەشە پۆڵس و لۆژیکی حەقیقەت». سەبارەت بەوەش کە ژیژەک دەیەوێت ئەفسانەیەک لە لینین دروستبکات، وەسفێکی قەبە و ڕۆمانسی زیاتر هیچی تر نییە. بۆچوونەکانی ژیژەک لەسەر لینین و تەنانەت ستالینیش

ژیژەك پێیوایە لینین چاوەڕێی ئایندەیەكی ڕێكخراو و پێگەیشتووی بۆ شۆڕش نەدەكرد، بەڵكو دەیویست«ئەوەی هەیە بیهێنینە قسە

بۆچوونی زۆر و زەبەند و جیاوازن و گەڕانەوەی هەڕەمەكی نین بۆ سەر ئەو كارەكتەرانە. وەك نمونەیەكی سەرەتایی، ژیژەك لە یەكەم دێڕی وتاری «هەڵبژاردنی لینین»دا دەنوسێت:«یەكەمین كاردانەوەی دەستەجەمعی دەرهەق بە بیرۆكەی زیندووكردنەوەی لینین، بێگومان ڕیزێك پێكەنینی پڕ لە توانجە-ل319». یان دەنوسێت««لینین» ناوێكی نۆستالیژی نییە بۆ یەقینێكی دۆگمایی كۆن، ڕێك بەپێچەوانەوە، ئەو لینینەیە كە بڕیارە بەدەست بهێنرێتەوە و زیندووبكرێتەوە، لینینێكە كە ئەزموونە بنچینەییەكەی هیچ نەبوو جگە لە كەوتنەناو جۆرە مەنزومەیەكی كارەساتباری نوێوە، كە تیایدا خەسڵەتە كۆنەكان بەسنەبوونی خۆیانیان سەلماندبوو، لینین هەرواش ناچار بوو كە سەرلەنوێ ماركسیزم دابهێنێتەوە...ئایدیا سەرەكییەكە گەڕانەوە نییە بۆ لینین، بەڵكو دووبارەكردنەوەیەتی بە مانا كیركەگۆردییەكەی: هێشتنەوەی هەمان پاڵنەر لە مەنزوومەی ئەمڕۆدا-ل322». ژیژەك ستایشی ئەو لەحزە شێتییە شۆڕشگێڕییەی لینین دەكات كە وەك لە چەپی ئەوكات و ئێستاشدا نابینرێت. ژیژەك ئەم شێتییەی لینین دەبەستێتەوە بە ژیانی شەخسیی ئەوە و ئاماژە بۆ نامەیەكی هاوسەرەكەی لینین دەكات، كە بۆ بوخارین دەنوسێت، لینین خەریكە شێت دەبێت. ژیژەك دەنوسێت:«ئەوەی كە نابێت وێڵی بكەین، برینییە لەم شێتییە نوسنووەی ناو یۆتۆپیای لینینی، شێتی بە مانا كیركەگۆردییەكەی- هەرچۆنێك بێت، ستالینیزم نوێنەری جۆرە گەڕانەوەیەكە بۆ «عەقڵی سەلیم»ی ڕیالیستی-ل323». لینین خۆی لەو دەستەواژانە دووردەخستەوە، كە «نابێت زوو دەست بدەینە ڕیسك، دەبێت تا ساتەوەختی گونجاو ئارام بگرین...بۆ شۆڕشی سۆسیالیستی زۆر زووە، چینی كرێكار هێشتا باڵغ نەبووە-ه.ل». لینین دژی ئەم بەهانانە بوو، ئەو دەیویست لە «ڕووداو» نزیكببێتەوە، یان لەو دۆخەی كە لاكان پێیدەڵێت»ڕیاڵ»، یان «شێتیی كیركەگۆردی»، یان هەر بە دەربڕینە لاكانییەكە«دەبێت دەستبدەینە كردەی شۆڕش كە لە ژێر دەسەڵاتی ئەوی تری گەورەدا نییە-ه.ل». لینین دژی ئایدیای»گەرەنتی و مسۆگەركردن» بوو بۆ شۆڕش. پێیوابوو ئەمە دەچێتەوە سەر «هەلپەرستی». بە دەربڕینی ژیژەك خۆی ئەمە ترسە لەو بۆشایی و چاڵەی ناو كردە(act). ژیژەك پێیوایە كە لینین چاوەڕێی ئایندەیەكی ڕێكخراو و پێگەیشتووی نەدەكرد بۆ شۆڕش، بەڵكو دەیویست«ئەوەی هەیە بیهێنینە قسە{با فاكتەكان بێنینە گۆ}-ه.ل»،بۆیە«ئەوانەی كە چاوەڕوانن هەلومەرجە بابەتییەكانی شۆڕش بێنەدی، ئەوا بۆ هەمیشە لە چاوەڕوانیدا دەمێننەوە-ه.ل». تەنانەت ژیژەك ئەم كردە و دەستپێشخەرییە ڕادیكاڵتر دەكاتەوە و پێیوایە ڕەنگە سەرباری ئەنجامدانی ئەمانەش هێشتا نەگەیشتبینە كردەی ڕاستەقینە. دەڵێت«ئەو وانە بنچینەییەی كە لە سەیركردنی دەروونشیكاریدا نوسنووە، سەبارەت بە كاتمەندی و كاتیبوون(temporality) ئەوەیە كە هەندێك شت هەن و دەبێت كەسەكە ئەنجامیان بدات، تاكو تێبگات ئەو شتانە زیادەن: لە پرۆسەی چارەسەركردندا، كەسەكە چەندین مانگ هەل لەدەستدەدات لەبەر جموجوڵە هەلاڵەكانی خۆی پێش ئەوەی»تێبگات و دۆسیەكە بكەوێتە دەستمان»، هەروەها كەسەكە كارنامەی درووست بدۆزێتەوە-گەرچی ئەو كاتەی تاوڕ لە دوا دەدەینەوە، ئەم جموجوڵانە زیادە دەردەكەون،

بەڵام ڕێی چەوت و لاری لەم جۆرە بەڕاستی زەرووری بوون. ئایا سەبارەت بە شۆڕشیش دۆخەکە هەر بەم جۆرە نییە؟». ژیژەک پێی وایە لینین چاوەڕوانی ئەوەی نەدەکرد، کە بارودۆخەکە پێبگات و سەرەتا شۆڕشی بۆرژوایی ڕووبدات و پاش بژارکردنی سود و زیانەکانی ئەم شۆڕشە، ئیدی دوای ئەمە دەستبدەینە جوڵە، یان بە گوزارشتی ڕەشبینانەی لینین خۆی«وەک بڵێی دەبێت ڕاپرسی بکەین و پاشان گەر 55%مان هێنا، ئەوا دەتوانین بیر لە شۆڕش بکەینەوە»(گفتوگۆ لەگەڵ گلین دالی-ل219). لینین بەپێی چەمکە لاکانییەکە چاوەڕوانی هیچ «ئەوێکی تری گەورە» نەبوو. هیچ گەرەنتییەکی نەدەبینی لەئارادا. دەبوو ڕیسک بکەیت و کردە بنوێنیت.«وەکچۆن لاکان دەڵێت پێگە و ئیعتیباری دەروونشیکار تەنیا لە خودی خۆیدایە، پەیامی لینینیش ئەوەیە کە کەسی شۆڕشگێڕ هیچ هیچ پێگە و ئیعتیبارێکی نییە جگە لە خۆی-ە.م ل219». لێرەوە لینین لە مانا لاکانییەکەی «کردە» نزیکدەبێتەوە. «کردەی لاکانی ڕێک ئەو کردەیەیە کە گریمانەی ئەوە دەکەیت ئەوی تری گەورە بوونی نییە-ە.م ل218». ئەوی تری گەورە بریتییە لە ئەوێکی گریمانەیی و وەهمی و گرنگ کە چاودێری و گەرەنتی دەبەخشێتەوە بەسەر سوبێکتدا. مرۆڤ زۆرجار بە جۆرێک دەجوڵێتەوە وەک ئەوەی کە هەر بەڕاست ئەوی تری گەورە بوونی هەبێت. گەرچی زۆرجار بوونی هەیە و لەشێوەی یاسا و کۆمەڵگە و دەوڵەتدا خۆی بەرجەستە دەکات. بەگشتی ستایشی ژیژەک دەگەڕێتەوە بۆ دیوە کردەییەکەی ئەو. لەمڕۆدا دیدێکی پۆستمۆدێرن و کۆمۆنیستی لیبراڵ و ئەکادیمیی لیبراڵ و نیمچەچەپ هەن، کە دونیا بۆ نیشانەکان کورتدەکەنەوە و حەقیقەت چێتر بوونی نییە و هاوکات چاوێکیان لە بازاڕی بۆرسە و خۆشیان بە دژە-سەرمایەداری دەزانن. ئیدیعای کۆتایی مێژوو دەکەن و ڕێژەگەراییەکی مەتاتی بڵاودەکەنەوە. لینین لەمڕووەوە پیاوی کردە بوو. لە ساتەوەختی خۆیدا دەچووە ژێر باری مەسولیەت و مێژووییەوە.

کێشەیەکی تیۆریی تر کە مەریوان لەم ستونەدا تووشی بووە چەمکی «ڕووداو»ە. ڕووداو ئەو شتە نییە کە «سیستەمەکە بەسەریەکەوە دەگۆڕێت». ڕووداو لە فیکری بادیۆ و ژیژەکدا خەسڵەت و ئاڵۆزیی خۆی هەیە و ئەم چەمکە گشتی و ئەفسانەییە نییە، کە مەریوان باسی دەکات. ڕووداو دەتوانێت ئاسۆیەک بۆ کردە(act)بکاتەوە، دەتوانێت دەروازە بۆ دۆخێکی ڕادیکاڵ بکاتەوە، دەتوانێت درزێک لە سیستەمدا دروستبکات، بەڵام ناتوانێت کۆی سیستەمێک پێکەوە بگۆڕێت. «ڕووداو» لێرەدا کەمنازۆر هاومانای چەمکی شۆڕشە. ئایا شۆڕش بۆ گۆڕینی کۆی سیستەمەکەیە یان دەرچوون و کردنەوەی بۆشاییی؟ جگە لەوەش ڕووداو دۆخێکی کەمنازۆر پێشبینی نەکراوە و ئەو شتە نییە کە پێشوەخت بزانین سیستەمەکە سەرتاپا دەگۆڕێت، یان نا! لەدوای ڕووداوەوەیە کە «سوبێکت» دروستدەبێت، نەک ئەوەی پێشوەخت سوبێکتێکت هەبێت و سیستەمەکە لەبنەوە ڕا پاک بکاتەوە. ڕووداو شتێکی تاقانەیە و بەئاسانی ناڕەمزێنرێت و ئەنجامەکەی زۆر ڕووننییە و دەشێت، تەنانەت نێگەتیڤیش بێت.

دەستەواژەیەکی تر لە ستونەکەدا ئەوەیە، کە ژیژەک ڕۆشنبیرێکە وەک«گریندایزەر». ئەمە سیفەتێکی هێجگار کۆمیدییە و لە تێنەگەیشتنی مەریوانەوە سەرچاوەدەگرێت بۆ کارەکتەری ژیژەک وەک نوسەر و فەیلەسوف. ژیژەک لەو فەیلەسوفانەیە کە هیگڵ و مارکس و لاکان و فرۆید و هیچکۆک و زۆرێکی تریش دەخاتە تەنیشتی یەکەوە، بۆئەوەی بتوانێت کێشەیەک تا دوا سنوری لۆژیکیی خۆی ڕابکێشێت. نمونەیەکی بچوکم لەبیرە. مەریوان لە کتێبی «شوناس و ئاڵۆزی»دا شتێکی لەم جۆرە دەڵێت، کە گوایا دەبێت چاوەڕوان بین، تاکو بزانین دەرەنجام و پاشهاتە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی 11ی سێپتامبەر چین و چۆنن، بەڵام هاوکات ژیژەک کتێبێک نزیک بەم ڕووداوە دەنوسێت و پێشزەمینە و ژێرخانە پێشوەختەکانی 11ی سێپتامبەر شیتەڵدەکات و دەیبەستێتەوە بە زۆر ڕیشە و ڕایەڵی جیاجیاوە.

IDEA FOUNDATION
دەزگای ئایدیا
بۆ فکرو لێکۆڵینەوە